

Quarterly.risstudies.org

Article history:
Received 07 September 2023
Accepted 24 December 2023
Published online 13 February 2024

Strategic Studies Quarterly

Volume 27, Issue 2, pp 65-88

P-ISSN: 1735-0272
E-ISSN: 2980-910X

The Political Economy of Narcotics and Security in Sistan and Baluchestan Province, Iran

Rahim Sabeghinejad ¹, Shahrooz Shariati ^{2*}, Mohsen Eslami ³

¹ Ph.D. student of Political Science, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

² Faculty member of Tarbiat Modares University, Political Science Group, Tehran, Iran

³ Faculty member of Tarbiat Modares University, International Science Group, Tehran, Iran

* Corresponding author email address: shariati@modares.ac.ir

Article Info

Extended Abstract

Article type:

Original Research

How to cite this article:

sabeghinejad, R., Shariati, S., & eslami, M. (2024). Political Economy of Drugs and Security in Sistan-Baluchistan Province, Iran. *Strategic Studies Quarterly*, 27(2), 65-88. doi: [10.22034/srq.2023.415314.4098](https://doi.org/10.22034/srq.2023.415314.4098)

© 2024 the authors. Published by Research Institute of Strategic Studies (RISS), Tehran, Iran. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) License.

Introduction

Security theories have evolved significantly over time. Traditionally, pre-Cold War theories regarded security as a one-dimensional concept, primarily focused on military strength and defense. However, after the collapse of the Soviet Union and the end of the Cold War, these traditional views lost prominence due to their inability to address and resolve emerging security challenges. In response, more comprehensive approaches emerged, framing security as a multidimensional concept that encompasses economic, political, social, and environmental factors. Among these modern theories is the concept of “sustainable security.” This theory argues that the problems and issues of human societies have economic, political, and social roots.

In this context, drug trafficking has emerged as a significant issue within Iran's political economy, impacting both domestic and global security over recent decades. The province of Sistan and Baluchistan, which shares borders with Afghanistan and Pakistan, has become a critical entry point for drugs into Iran. Each year, large quantities of narcotics are smuggled across its borders.

This paper examines the political economy of narcotics, specifically the dynamics of drug trafficking. The central research question is “How does the political economy of narcotics in Sistan and Baluchestan province affect security and stability in Iran?” The innovative aspect of this study lies in its focus on a localized, provincial level of analysis. By applying a political economy framework to drug trafficking, the research aims to elucidate the phenomenon of narcotics trafficking and its security implications.

Methodology

This research employs a “conventional content analysis” methodology to examine news coverage of insecurity in Sistan and Baluchestan province over the past decade. Additionally, a “post-event analysis” was utilized to evaluate security trends in the province. Data sources include library materials and both official and unofficial reports from the Iranian police. To ensure reliability and validity, these reports were qualitatively validated through field interviews with experts and local residents.

Result and discussion

According to a 2018 official report, 75% of the heroin and 75% of the morphine found in Iran originated from Pakistan, with the remaining portion entering directly from Afghanistan. In 2020 alone, police seized 311,136 kilograms of drugs and arrested 67,994 individuals on drug-related charges. These figures underscore the significant role that drug trafficking plays in the political economy of Sistan and Baluchestan province.

The production, distribution, and consumption of opiates have profoundly impacted the economic conditions and livelihoods of the people in this Iranian province. From this perspective, the political economy of narcotics emerges as a survival strategy for some citizens who lack adequate social security and welfare, forcing them to turn to the drug trade as a means of earning a living. Here, the term “political economy” refers to the dominant mode of production in a society, which encompasses both political and economic spheres, with a dynamic and reciprocal relationship between the two. This interplay directly and indirectly affects other societal domains, including security. The political economy of Sistan and Baluchestan province has a unique structure that significantly influences Iran's security. The province's production system includes both formal sectors, such as industry, agriculture, and services, and informal sectors, such as trafficking in humans, goods, fuel, weapons, and drugs.

Conclusion

This paper shows that the political economy of narcotics has significantly contributed to the escalation of violence in Sistan and Baluchestan province and its neighboring areas. This includes the proliferation of weapons, kidnappings, hostage-taking, addiction, and murder, culminating in organized violence. The findings indicate that, although an exact estimate of the narcotics economy's scale remains elusive, it closely aligns with the official statistics for the province. The shortcomings of the official political economy have enabled the informal one - particularly the narcotics trade - to expand substantially, leading to severe negative security impacts.

Keywords: *Iran; Political Economy; Narcotics; Sustainable Security; Sistan and Baluchestan Province.*

Quarterly.risstudies.org

تاریخچه مقاله

دریافت‌شده در تاریخ ۱۶ شهریور ۱۴۰۲
اصلاح‌شده در تاریخ ۰۳ دی ۱۴۰۲
پذیرفته‌شده در تاریخ ۱۰ دی ۱۴۰۲
منتشرشده در تاریخ ۲۴ بهمن ۱۴۰۲

فصلنامه مطالعات راهبردی

دوره ۲۷، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۳، پیاپی ۱۰۴، صفحه ۶۵-۸۸

شاپای چاپی: ۰۷۲۷-۱۷۳۵
شاپای الکترونیکی: ۰۹۱۰X-۲۹۸۰

اقتصاد سیاسی نارکوتیک و امنیت در استان سیستان و بلوچستان

رحیم سابقی نژاد^۱، شهروز شریعتی^{۲*}، محسن اسلامی^۳

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
  ۲. دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
  ۳. دانشیار، گروه روابط بین‌الملل، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
- * ایمیل نویسنده مسئول: shariati@modares.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله پژوهشی اصلی</p> <p>نحوه استناد به این مقاله: سابقی نژاد، رحیم، شریعتی، شهروز، و اسلامی، محسن. (۱۴۰۳). نسبت اقتصاد سیاسی نارکوتیک و امنیت در استان سیستان و بلوچستان. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲۷(۲)، ۶۵-۸۸. doi: 10.22034/srq.2023.415314.4098</p> <p> © ۱۴۰۳ حق نشر (کپی رایت) این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY 4.0) صورت گرفته است.</p>	<p>اقتصاد سیاسی، چارچوبی برای فهم کنش‌های اقتصادی در بستر سیاست است؛ اقتصادهای سیاسی رسمی و غیررسمی هر کدام، اثربخشی و پیامدهای متفاوتی در سطوح اجتماعی دارند. بر مبنای نظریه امنیت پایدار، اقتصاد سیاسی به‌ویژه بخش غیررسمی آن می‌تواند بر امنیت ملی کشورها تأثیر منفی بگذارد. در این پژوهش، پرسش اصلی ناظر بر این مسئله است که متغیر اقتصاد سیاسی قاچاق مواد مخدر چگونه بر امنیت پایدار در استان سیستان و بلوچستان تأثیر گذاشته است؟ در پاسخ به این پرسش، مقاله حاضر با استفاده از دو مفهوم «امنیت پایدار» و «اقتصاد سیاسی نارکوتیک» و همچنین جمع‌بندی تجربیات جهانی پیرامون این دو مفهوم، نشان می‌دهد اقتصاد سیاسی قاچاق مواد مخدر در سیستان و بلوچستان چگونه این استان را مستعد پیامدهای امنیتی نظیر آدم‌ربایی، گروگان‌گیری، قتل، گسترش خرید و فروش اسلحه و سرقت مسلحانه کرده است. روش این پژوهش تحلیل پسا‌رویدادی از طریق تحلیل تطبیقی آمارهای موجود اقتصادی و امنیتی استان سیستان و بلوچستان و تحلیل محتوایی اظهارات فرماندهان نیروی انتظامی کشور درباره پیامدهای امنیتی مرتبط با موضوع مواد مخدر است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد اقتصاد سیاسی نارکوتیک در استان سیستان و بلوچستان با وجود آنکه نمی‌توان تخمین دقیقی را درباره گردش مالی آن برآورد کرد اما رقابت بسیار نزدیکی با آمار اقتصاد سیاسی رسمی در این استان دارد و ضعف اقتصاد سیاسی رسمی موجب شده است رشد اقتصاد سیاسی نارکوتیک پیامدهایی امنیتی نظیر افزایش قتل، آدم‌ربایی و قاچاق اسلحه را بر امنیت ملی کشور تحمیل کند.</p> <p>کلیدواژگان: ایران، اقتصاد سیاسی، قاچاق، مواد مخدر، امنیت پایدار، سیستان و بلوچستان.</p>

مقدمه

چگونگی تأمین امنیت ملی همواره جزو دغدغه‌های اساسی و ضروری دولت‌ها به شمار می‌رود. برای این منظور، نظریات و مکاتب مختلفی در حوزه امنیت مطرح شده است. یکی از این نظریات، نظریه «امنیت پایدار» است و این استدلال را مطرح می‌کند که مشکلات و مسائل جوامع انسانی هر یک دارای ریشه‌های خاص هستند و نمی‌توان همه عواقب ناامنی را با موفقیت واپایش کرد. مطابق با نظریه امنیت پایدار که رویکردی پیشگیرانه و غیرپسینی دارد، امنیت دارای ابعاد مختلفی شامل اقتصادی و سیاسی است و مسائل امنیتی جوامع انسانی را فقط می‌توان با در نظر گرفتن مقتضیات آن‌ها حل و فصل کرد. در همین ارتباط، می‌توان موضوع قاچاق مواد مخدر را یکی از مسائل امنیتی با ماهیت اقتصاد سیاسی دانست که در دهه‌های اخیر توانسته امنیت بین‌المللی و امنیت ملی ایران را تحت تأثیر قرار دهد. از آنجایی که استان سیستان و بلوچستان در مرز با دو کشور افغانستان و پاکستان قرار دارد، سالانه حجم زیادی از مواد مخدر کشور از مرزهای این استان به داخل وارد می‌شود. بر اساس آخرین گزارش «مرکز آمار ایران» که در تارنمای این مرکز منتشر شده است و تا سال ۱۴۰۰ را پوشش می‌دهد، مقدار کشفیات انواع مواد مخدر در استان سیستان و بلوچستان، ۲۱۵۴۸۴ کیلوگرم اعلام شده است که این رقم در مقایسه با سایر استان‌های کشور بیشترین میزان و بیش از چهار برابر استان تهران بوده است (مرکز آمار ملی ایران - سالنامه آماری امور قضایی، ۱۴۰۰: ۵۶۴). در همین حال، بنابر اظهارات فرمانده مرزبانی وقت فراجا، کشفیات مواد مخدر کشور در سال ۱۴۰۲، ۲۴ درصد نسبت به سال پیش از آن افزایش داشته است (خبرگزاری مهر، ۲۲ اسفند ۱۴۰۲). همچنین مطابق با گفته‌های جانشین فرمانده کل انتظامی وقت، بیش از ۷۰ درصد کشفیات مواد مخدر در مرزهای مشترک با کشور پاکستان بوده است (خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۴ دی ۱۴۰۲) که این آمار همگی نشان از گستره مواد مخدر در این استان دارد. بنا بر ارزیابی مؤسسه دانش اعتیاد، اقتصاد مواد مخدر، ستون اصلی پول‌شویی در کشور است و پول‌شویی حاصل از مواد مخدر در ایران به اندازه بودجه چند وزارتخانه است. (ایرنا، ۱۱ آذر ۱۳۹۷). بدین ترتیب ملاحظه می‌شود قاچاق مواد مخدر که دارای وجوه مادی و مشتمل بر فرایند تولید، توزیع و مصرف محصولات است (مندل، ۱۳۸۶: ۸)، صرف‌نظر از قضاوت‌های ارزشی دارای ماهیت اقتصاد سیاسی است و از سوی برخی شهروندان فاقد تأمین اجتماعی و رفاه مناسب برای کسب درآمد و تأمین معاش، انجام می‌شود. لازم به توضیح است که مراد از اقتصاد سیاسی در این نوشتار به معنای شیوه تولیدی حاکم در یک جامعه است که از دو حوزه کلان سیاست و اقتصاد متشکل شده است و بین دو حوزه مذکور ارتباط و

تأثیر متقابل وجود دارد و درعین حال روی سایر شئون جامعه از جمله امنیت، تأثیر مستقیم و غیرمستقیم (صرف نظر از مثبت و منفی) می‌گذارد. در همین ارتباط، اقتصاد سیاسی استان سیستان و بلوچستان نیز دارای ساختار یا شیوه تولیدی خاصی است که روی امنیت و ناپایداری آن نقشی تعیین کننده دارد؛ به بیان دیگر اقتصاد سیاسی استان سیستان و بلوچستان هم مشتمل بر ساختارهای رسمی مانند صنعت، کشاورزی و خدمات و هم شامل ساختار غیررسمی قاچاق در زمینه‌های مختلفی از جمله قاچاق انسان (به ویژه پناهندگان و مهاجران افغانی)، کالا، سوخت، اسلحه و به ویژه مواد مخدر است. این پژوهش بر اقتصاد سیاسی نارکوتیک یا همان پدیده قاچاق مواد مخدر متمرکز است؛ چراکه بخش مذکور از سویی در بخش اقتصاد غیررسمی گستره بیشتری دارد و از سوی دیگر سایر بخش‌های اقتصاد غیررسمی و رسمی و امنیت استان را به صورت مشخص تحت تأثیر قرار داده است. پرسش اصلی این پژوهش ناظر بر این مسئله است که اقتصاد سیاسی قاچاق مواد مخدر در استان سیستان و بلوچستان چگونه روی امنیت و ناپایداری امنیت در این استان مرزی ایران اثرگذاری می‌کند؟ مقاله در پاسخ به این پرسش و با استناد به آمار میدانی نشان می‌دهد که پیامدهای اقتصاد سیاسی نارکوتیک که به مثابه اقتصاد سیاسی غیررسمی استان سیستان و بلوچستان است، موجب ایجاد چرخه خشونت و خدشه بر امنیت پایدار در این استان شرقی کشور شده است. این پژوهش از منظر هدف کاربردی است و روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است که طی آن تلاش شده تا حد امکان از تمامی اطلاعات پژوهشی موجود و دسترس در این حوزه استفاده شود. این پژوهش همچنین از روش «تحلیل محتوای متعارف»^۱ و تحلیل محتوایی اظهارات فرماندهان نیروی انتظامی کشور درباره خبرهای ناامنی استان سیستان و بلوچستان در رسانه‌های داخلی به همراه «تحلیل پسا رویدادی» روندهای امنیتی در این استان بهره برده است. داده‌های مورد نیاز در این پژوهش افزون بر منابع کتابخانه‌ای، از طریق ارزیابی گزارش‌های آماری رسمی و غیررسمی جمع‌آوری شده است.

در فرایند تحلیل داده‌های این مقاله به منظور مطالعه مفاهیم آشکار و پنهان در دیدگاه فرماندهان نیروی انتظامی استان سیستان و بلوچستان درباره پیامدهای مرتبط با مواد مخدر از روش تحلیل محتوایی متعارف (Mayring, 2023) و مدل پیشنهادی «براون و کلارک» (Braun & Clarke, 2006: 77-101) استفاده شد. طبق این روش، پس از چند بار بازخوانی مصاحبه‌ها، کدهای اولیه استخراج شد و سپس کدها بر اساس شباهت‌ها در طبقات و زیر طبقه‌ها دسته‌بندی می‌شوند تا محتوای نهفته در آن‌ها مشخص شود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در این مقاله، ۴۷

1. Conventional Content Analysis

مصاحبه رسانه‌ها با فرماندهان نیروی انتظامی طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۲ بررسی؛ و پس از شناسایی و بررسی مصاحبه این افراد در ابتدا هجده کد اولیه به‌عنوان پیامدهای اقتصاد سیاسی مبتنی بر خرید و فروش مواد مخدر استخراج شد. کدهای هر مصاحبه با یکدیگر و سایر مصاحبه‌های قبلی مقایسه شدند تا تشابهات و تفاوت‌های آن‌ها مشخص شود و سپس کدها بر اساس شباهت‌هایی که باهم داشتند در یک طبقه قرار گرفتند. زیر طبقه به‌دست‌آمده چندین بار بازبینی و باهم مقایسه شدند و در پایان این مرحله، کدهای اولیه مرتبط با جرائم مربوط به مواد مخدر استان سیستان و بلوچستان در چهار زیرطبقه تولید، توزیع، سوء مصرف و پیامدهای امنیتی، قرار گرفتند.

الف) پیشینه پژوهش

در خصوص ابعاد امنیتی تجارت مواد مخدر در سطح دنیا (از جمله کشورهایی که درگیر آن هستند)، پژوهش‌های متعددی انجام گرفته است؛ افرادی مانند «گران و واردلا»^۱ (۱۹۸۸)، «الوین کنترل»^۲ (۱۹۹۲)، «راشل ارنفلد»^۳ (۱۹۹۰)، «پیتر ا. لوشا»^۴ (۱۹۸۹)، «اما بجنورنهد»^۵ (۲۰۰۴) و «تامارا مکرنکو»^۶ (۲۰۰۴) هر کدام در آثار خود به چگونگی ارتباط بین ترور و مواد مخدر، شباهت‌ها و تفاوت‌های بین گروه‌های قاچاق مواد مخدر با گروه‌های تروریستی و چپستی مفهوم نارتو تروریسم پرداخته‌اند. «جولیا بوکستون»^۷ نیز در کتاب اقتصاد سیاسی مواد مخدر با روش تاریخی به تولید، مصرف و بازار جهانی مواد مخدر پرداخته و علت گسترده شدن تولید و مصرف مواد مخدر را در تجاری‌سازی آن می‌داند که عواملی مانند جهانی شدن و تسهیل نقل و انتقال مواد مخدر، ناموفق بودن سیستم کنترل مواد مخدر (در سمت تولید و عرضه) و عدم وجود دولت‌های قوی با حاکمیت انحصاری و مطلق در برخی کشورها به این امر کمک کرده است (Buxton, 2006).

هاشمی و محمدی (۱۳۹۸) در مقاله با عنوان قاچاق مواد مخدر و خشونت‌های تروریستی در آسیای مرکزی معتقدند قاچاق مواد مخدر از مسیر آسیای مرکزی زمینه‌ساز خشونت در منطقه

1. Grant Wardlaw

2. Alvin D. Cantrell

3. Rachel Ehrenfeld

4. Peter A. Lupsha

5. Emma Bjornehed

6. Tamara Makarenko

7. Julia Buxton

بوده اما این خشونت‌ها بیشتر از اینکه در ارتباط با گروه‌های تروریستی فراملی باشد؛ تحت تأثیر فعالیت گروه‌های ستیزه‌جوی محلی هستند که در این بین تجارت مواد مخدر نقش اصلی ندارد. «سیگفريد وولف» در مقاله «نقشه‌های بزرگ‌تر پاکستان از مواد مخدر»، به نقش و مشارکت اسلام‌آباد در نارکو تروریسم اشاره می‌کند و آن را بخش جدایی‌ناپذیر حمایت این دولت از تروریسم فرامرزی برای ایجاد بی‌ثباتی در جوامع محلی هند می‌داند (Wolf, 2020). مهاجرانی و همکاران وی نیز در اثر خود به ارزیابی اقتصاد قاچاق مواد مخدر و جرائم سازمان‌یافته پرداخته‌اند و نشان می‌دهند که رونق گسترده تجارت مواد مخدر و سود بسیار زیاد حاصل از آن سبب شکل‌گیری باندهایی می‌شود که سیاست و اقتصاد را تحت تأثیر قرار می‌دهند (مهاجرانی و دیگران، ۱۳۹۵). مروری بر آثار منتشرشده در ایران نشان می‌دهد به‌جز پژوهشی که توسط صالحیان و دیگران (۱۳۹۹) با سطح تحلیل منطقه‌ای در موضوع نارکو تروریسم انجام‌شده، تاکنون پژوهشی با محوریت پیامدهای امنیتی اقتصاد سیاسی نارکو تیک در ایران انجام نشده است. لازم به ذکر است پژوهش صالحیان نیز به بررسی پیامدهای نارکو تروریسم در آسیای مرکزی، تهدیدهای پیش رو و اقدام‌های جمهوری اسلامی ایران و روسیه می‌پردازد و در واقع اشتراک چندانی با موضوع این مقاله ندارد. البته پژوهش‌های متعددی از سوی پژوهشگران درباره پیامدهای قاچاق مواد مخدر در ایران انجام شده است که بیشتر پژوهش‌های موجود به تأثیرگذاری قاچاق مواد مخدر بر امنیت ملی پرداخته‌اند و جدا از پژوهش زرقانی و دیگران که بر سطح محلی، با مطالعه موردی منطقه مرزی خراسان رضوی تمرکز داشته، سطح تحلیل دیگر پژوهش‌های موجود کلی و کلان بوده است. به‌عنوان نمونه یآوری بافقی و دیگران (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان تعیین تأثیر قاچاق مواد مخدر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، به این نتیجه دسته یافته است که بین قاچاق مواد مخدر و اثرپذیری منفی ابعاد امنیت ملی از آن، رابطه وجود دارد. در واقع، قاچاق مواد مخدر با ممانعت از توسعه انسانی بیشترین تأثیر منفی را بر بعد فرهنگی و کم‌ترین اثر منفی را بر امنیت اقتصادی دارد. به‌علاوه، قاچاق مواد مخدر با افزایش جرائم در بعد اجتماعی و خدشه‌دار کردن اعتبار نظام سیاسی در منطقه و جهان در بعد سیاسی اثرگذاری منفی دارد. در پژوهشی دیگر زرقانی و رضوی‌نژاد (۱۳۹۱)، به بررسی ژئوپلیتیک مواد مخدر و تأثیر آن بر امنیت مرز و مناطق مرزی شرقی با افغانستان پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند تولید مواد مخدر در افغانستان دارای آثار زیان‌باری برای جمهوری اسلامی ایران بوده و موجب به چالش کشیدن امنیت مناطق مرزی از منطقه موردنظر شده است (زرقانی و دیگران، ۱۳۹۱). مقاله «تأثیر ترانزیت مواد مخدر از مرزهای شرقی بر امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر مرز افغانستان»

نوشته نظریان و دیگران با استفاده از روش پرسشنامه‌ای و با جامعه آماری ۱۰۰ نفر از کارشناسان مبارزه با مواد مخدر، به این نتیجه دست یافته است که میان ترانزیت مواد مخدر و امنیت اقتصادی رابطه منفی و معناداری وجود دارد (نظریان و دیگران، ۱۳۹۸). عارفی مسکونی و دیگران (۱۳۹۸) نیز در مقاله «تأثیر قاچاق مواد مخدر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» هرچند به نظر می‌رسد نتوانسته‌اند پاسخ مشخصی را ارائه دهند اما به دنبال پاسخ برای این سؤال بودند که قاچاق مواد مخدر بر امنیت جمهوری اسلامی چگونه تأثیرگذار بوده است. در مقاله دیگر، هادی ویسی و شهناز محمدی‌نژاد، «تأثیر قاچاق مواد مخدر بر امنیت اجتماعی مطالعه موردی: استان کرمان» را بررسی قرار کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که شهرهای شرقی و هم‌مرز با استان سیستان و بلوچستان که در آن‌ها قاچاق مواد مخدر بیشتری صورت می‌گیرد به نسبت سایر شهرهای استان کرمان، شاخص‌های ناامنی اجتماعی بیشتری دارند (ویسی و محمدی‌نژاد، ۱۳۹۴). جلالی و دیگران (۱۳۹۶) در پژوهش خود با عنوان تروریسم مواد مخدری و رویکرد پیشگیرانه حقوقی جهانی و جمهوری اسلامی ایران در مقابله با آن به دنبال بررسی تروریسم مواد مخدر و رویکردهای پیشگیرانه حقوقی سازمان‌های جهانی و منطقه با تأکید بر اقدامات جمهوری اسلامی در مبارزه با آن است و به این نتیجه دست یافته که جمهوری اسلامی اقدامات پیشگیرانه مؤثری در جهت مبارزه با مواد مخدر انجام داده؛ ولی اقدامات مذکور در ایجاد نظام حقوقی مدون کافی نبوده و می‌طلبد اقدامات جامع، مدون و همه‌جانبه مورد قبول همه کشورهای منطقه‌ای و جهانی تدوین شود. به علاوه، پژوهش‌هایی با هدف ارزیابی اقدامات مرزی در جلوگیری از مواد مخدر در مرزهای شرقی به‌ویژه استان سیستان و بلوچستان انجام شده است از جمله: هنرجو و دیگران (۱۴۰۰) در پژوهش خود با عنوان «تحلیلی بر اقدامات مرزی و ارائه الگوی مناسب برای جلوگیری از قاچاق مواد مخدر (مورد مطالعه: استان سیستان و بلوچستان)» با جامعه آماری متخصصان حوزه امنیت (مرزبانان نظامی و انتظامی، نیروهای ستاد مبارزه با مواد مخدر، فرمانداری‌ها و اساتید حوزه علوم جغرافیایی) به این نتیجه دست یافته که الگوی گشت‌زنی و بازرسی نیروهای ایران، پاکستان و افغانستان الگوی مناسبی برای حفاظت از مرزهای شرقی است. قاسمی و صفی‌پور (۱۳۹۲) در مقاله «بررسی اقدامات انسدادی مرز استان سیستان و بلوچستان بر امنیت استان از دیدگاه صاحب‌نظران»، نشان می‌دهند که بهره‌گیری از اقدامات انسدادی مانند نصب سیم‌خاردار، دیوارکشی، استفاده از تجهیزات مدرن، حفر کانال و ایجاد پاسگاه بیشترین تأثیر را در کاهش تردهای غیرمجاز، تحرکات اشراق، ورود مواد مخدر و خروج محصولات تولید داخل داشته و شاخص‌های مانند افزایش سطح درآمد مرزنشینان، اشتغال‌زایی و تولید ملی

کمترین تأثیر را در امنیت استان داشته‌اند. همچنین، افضلی (۱۳۹۷) در پژوهش خود به بررسی اقدامات مرزی در جلوگیری از قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان پرداخته و به این نتیجه دست یافته است: اقداماتی که تاکنون در حوزه مدیریت مرزی انجام شده دارای جنبه امنیتی بوده و تأثیر چندانی در کاهش قاچاق مواد مخدر نداشته و عوامل اقتصادی بیشترین تأثیرگذاری و عوامل امنیتی - نظامی کمترین میزان را در کاهش مواد مخدر دارند. نوآوری این پژوهش در کنار توجه به سطح تحلیل محلی - استانی و تمرکز بر استان سیستان و بلوچستان، کاربرد رویکرد اقتصاد سیاسی ناکوتیک در تبیین پدیده قاچاق مواد مخدر و پردازش پیامدهای امنیتی این پدیده است.

ب) چارچوب نظری: امنیت پایدار

امنیت، مفهومی سیال و نسبی است که تا پیش از پایان جنگ سرد، «پارادایم کنترل»^۱ بر آن حاکم بود. این بن‌سازه فکری (پارادایم) بر این نکته تأکید داشت که ناامنی را می‌توان از طریق نیروی نظامی یا سیاست موازنه قدرت، واپایش (کنترل) و مهار؛ و در نتیجه وضع موجود را حفظ کرد. بارزترین نمونه جهانی این رویکرد، اصطلاح «جنگ علیه ترور»^۲ بوده است که با هدف «سرپوش نگه‌داشتن»^۳ بر تروریسم و ناامنی بدون پرداختن به علل ریشه‌ای آن مطرح می‌شود. چنین رویکردهایی برای امنیت ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی عمیقاً ناقص است و توجه سیاستمداران جهان را از ایجاد راه‌حل‌های واقع‌بینانه و پایدار برای تهدیدات غیرسنستی که جهان با آن مواجه است، منحرف می‌کند (Abbot & Phipps, 2009: 1). طی سال‌های اخیر سطوح و ابعاد امنیت در مقایسه با مسائل بن‌سازه واپایشی پیشین، گسترش قابل توجهی یافته است. درواقع، ابعاد امنیت در کنار بُعد نظامی، ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی نیز پیدا کرده است که نه بر اقدامات نظامی یک‌جانبه برای «کنترل تهدیدها»^۴ (حمله به علائم)^۵ در زمان بروز بحران، بلکه بر حل منابع اساسی ناامنی (یعنی درمان بیماری)^۶ با استفاده از توانمندی انسانی استفاده‌نشده و فرصت‌های دیپلماتیک و محیطی برای افزایش امنیت جمعی تأکید می‌کند (k. levy, 2009: 391). در همین ارتباط، فرض اصلی امنیت پایدار

1. Control Paradigm

2. War on Terror

3. Keep the lid

4. Control Threats

5. Attacking the symptoms

6. Curing the Disease

این است که نمی‌توان با موفقیت تمام عواقب ناامنی را واپایش کرد و باید برای حل ناامنی، ریشه‌های شکل‌گیری را یافت. به عبارت دیگر «مبارزه با علائم» کارساز نخواهد بود و باید «بیماری درمان شود». چنین چارچوبی باید مبتنی بر تحلیل یکپارچه تهدیدات امنیتی و رویکردی پیشگیرانه برای پاسخ باشند (Abbot & Phipps, 2009: 2). بر همین اساس از دیدگاه این مکتب، باید قبل از ایجاد بحران و استفاده از نیروی نظامی با در نظر گرفتن و توجه به ابعاد اقتصادی و سیاسی امنیت از رسیدن به این مرحله جلوگیری کرد. از منظر این رویکرد در عین حال، امنیت هیچ کشوری مستقل از منطقه خود یا جامعه بین‌المللی نیست و محرک‌های احتمالی ناامنی به مرزهای ملی توجهی نمی‌کنند (brock, 2011: 1,2). بر این اساس، عوامل به هم پیوسته‌ای نظیر جابه‌جایی دسته‌جمعی مردم، رقابت بر سر کمبود منابع، شکاف‌های اقتصادی و احساس تبعیض از جمله محرک‌های اقتصادی ایجاد ناامنی کشورها خواهند بود (Abbott & Marsden, 2009: 2) و در واقع، اقتصاد سیاسی با گسترده‌تر شدن تعریف امنیت به عامل بسیار مهمی در مباحث امنیتی تبدیل شده است.

ج) نسبت اقتصاد سیاسی نارکوتیک و نارکوتروریسم

اقتصاد سیاسی نارکوتیک و پدیده «نارکوتروریسم» را می‌توان دوروی یک سکه دانست؛ اصطلاح نارکوتروریسم برای اولین توسط «فرناندو بلاوند تری»^۱ رئیس‌جمهوری وقت پرو در سال ۱۹۸۳ برای توصیف حملات چریک‌های «راه درخشان»^۲ به پلیس مبارزه با مواد مخدر استفاده شد (Lupsha, 1989: 62). این اصطلاح به صورت کلی برای توصیف اقدامات سازمان‌یافته قاچاقچیان مواد مخدر علیه نیروهای پلیس با استفاده از روش‌های تروریستی مانند استفاده از خودروهای بمب‌گذاری شده، ترور و آدم‌ربایی به کار برده می‌شود. (Björnehed, 2006: 306). البته نارکوتروریسم بعدها سویه‌های سیاسی نیز پیدا کرد و برای مثال سرمقاله منتشر شده از سوی نشریه وال‌استریت ژورنال به قلم «راشل ارنفلد»^۳ و «مایکل کاهان»^۴ که در مورد نقش دولت شوروی سابق در قاچاق بین‌المللی مواد مخدر برای تجهیز گروه‌های تروریستی جهت تضعیف غرب به رشته تحریر درآمد، تبلیغی مهم برای مفهوم نارکوتروریسم بود (Miller & Damask, 1996: 115) وزارت دفاع آمریکا (DOD)^۵ نیز نارکوتروریسم را اقدامی برای پیشبرد

1. Belaunde Terry

2. The Shining Path

3. Rachel Ehrenfeld

4. Michael Kahan

5. U.S. Department of Defense

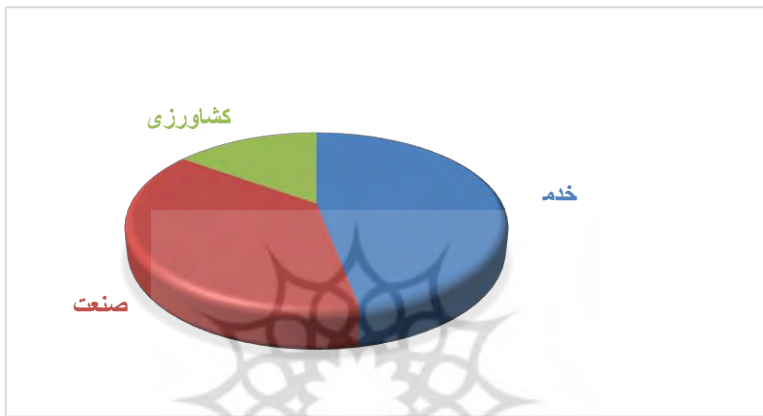
اهداف قاچاقچیان مواد مخدر با بهره‌گیری از روش‌های ترور، اخاذی، هواپیماربابی، بمب‌گذاری و آدم‌ربایی علیه قضات، دادستان‌ها، مقامات منتخب یا مأموران اجرای قانون و اخلال در نظم عمومی یک دولت قانونی معرفی می‌کند (Giuseppe, 2022: 4). پس از پایان جنگ سرد و با گسترش دسترسی بالنسبه نامحدود باندهای مواد مخدر به پیشرفت‌های فناوری و دولت‌های ضعیفی که با جنگ داخلی مواجه بودند (Koiremba singh & Nuns, 2013: 71; Navi, 2022: 232)، زمینه عینی و واقعی جهت شکل‌گیری، بروز و تثبیت پدیده نارکو تروریسم در سراسر دنیا ایجاد شد. از این منظر، مفهوم نارکو تروریسم بر این نکته تأکید دارد که دو پدیده قاچاق مواد مخدر و تروریسم به هم مرتبط هستند (Wolf, 2020: 1) و باندهای قاچاق و تجارت مواد مخدر فعالیت‌های خود را از طریق تروریسم اجرا و تضمین می‌کنند (Karimi, 2010: 155).

بر اساس تعاریف فوق، مفهوم نارکو تروریسم هم به باندها و گروه‌های قاچاق مواد مخدر که از روش‌های مانند آدم‌ربایی، قتل، ترور، بمب‌گذاری و... که دارای ماهیت تروریستی هستند و هم به گروه‌های تروریستی که برای تأمین مالی نیازهای خود به کشت، تولید و توزیع مواد مخدر دست می‌زنند، اطلاق می‌شود (Braun, 2008:1). از این منظر دو نوع متداول از نارکو تروریسم را می‌توان در وهله نخست تروریست‌هایی دانست که برای تأمین مالی عملیات خود مواد مخدر را تولید و قاچاق می‌کنند و در ادامه نیز کارتل‌های مواد مخدر که از فعالیت‌های تروریستی برای حمایت از منافع خود در تجارت مواد مخدر استفاده می‌کنند (Navi, 2022: 232). این نوشتار اقتصاد سیاسی نارکو تیک را بخش غیررسمی اقتصاد سیاسی می‌داند که از سوی برخلاف امنیت ملی و از سوی دیگر موجب آسیب به اقتصاد سیاسی رسمی کشور می‌شود.

د) ابعاد اقتصاد سیاسی قاچاق مواد مخدر در استان سیستان و بلوچستان

اقتصاد هر جامعه یا کشور دارای ساختارهای رسمی یا ساختارهای غیررسمی مختص به خود است که منظور از ساختارهای رسمی و متعارف، بخش‌هایی است که به‌نوعی توسط جامعه و به‌ویژه نهادهای قانونی به رسمیت شناخته شده‌اند و به‌طور مشخص وجود آن‌ها در قوانین رسمی حکومت منعکس شده است (Guha-Khasnabis et al., 2006: 83). برخلاف ساختارهای رسمی، ساختارهای غیررسمی آن ساختارهایی هستند که در قوانین و نهادها جایگاهی برای آن‌ها تعریف نشده است. ساختار غیررسمی فعالیت‌های گسترده‌ی را شامل می‌شود از جمله تجارت مواد مخدر، قمار، قاچاق و کلاهبرداری، تجارت با کالاهای مسروقه که به‌صورت پولی و غیرپولی معامله می‌شوند (Chambwera et al., 2011: 1,6). به‌علاوه، اقتصاد غیررسمی در محیطی با نرخ بالای

بیکاری، اشتغال ناقص، فقر، نابرابری جنسیتی و... رشد می‌کند (سازمان بین‌المللی کار دفتر بین‌المللی کار (ژنو)، ۲۰۱۴: ۷) و برخلاف مناسبات رسمی اقتصادی، بخش‌های غیررسمی فاقد شناسنامه برای بررسی‌های علمی هستند و این ابهام کارهای پژوهشی را درباره این روندها پیچیده می‌سازد. نمودار ذیل سهم اشتغال در سه بخش عمده رسمی اقتصاد استان سیستان و بلوچستان را در سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد:

نمودار شماره یک: سهم اشتغال در بخش‌های رسمی اقتصاد استان سیستان و بلوچستان در سال ۱۴۰۰

منبع: سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان - بخش نیروی انسانی، ۱۴۰۰: ۱۹۴.

نمودار فوق نشان‌دهنده ساختارها یا به تعبیری بهتر بخش‌های اصلی اقتصاد سیاسی رسمی استان مذکور است که به ترتیب از بزرگ به کوچک، بخش خدمات (۴۷ درصد) بیشترین سهم را در اقتصاد سیاسی رسمی استان دارد و سپس بخش صنعت (۳۸ درصد) و در نهایت بخش کشاورزی (۱۵ درصد) است. با وجود این بخش مهم و در عین حال پنهان اقتصاد استان سیستان و بلوچستان را بخش غیررسمی شامل قاچاق اعم از مواد مخدر، سوخت، انسان و کالا تشکیل می‌دهد که بر مبنای ارزیابی استنباطی و مقایسه‌ای مستند به جداول مختلف گزارش مرکز آمار ایران و کشفیات فراجا به نظر می‌رسد دستکم گردش مالی حاصل از قاچاق، حجم بزرگتری از اقتصاد رسمی استان را به خود تخصیص داده باشد. به‌طور کلی، قاچاق و به‌ویژه قاچاق مواد مخدر محصول عوامل متعدد بخش‌های مختلف اقتصاد سیاسی یک جامعه است. به بیان دیگر، این پدیده حاصل وضعیت اقتصادی است که می‌توان شاخص‌هایی نظیر اشتغال و نیز وجود

فقر و بی‌عدالتی اقتصادی را برای آن مورد استناد قرارداد. فقدان اشتغال کافی و به دنبال آن افزایش سطح بیکاری در سطح جامعه زمینه‌گرایش به فعالیت‌های غیرقانونی در جهت کسب درآمد و تأمین معاش را فراهم می‌کند (Demombynes, 2011: 2). بر اساس آمارهای منتشرشده از سوی مرکز آمار ایران در تابستان ۱۴۰۲ استان سیستان و بلوچستان در مقایسه با سایر استان‌ها بیشترین نرخ بیکاری را به خود اختصاص داده است که به‌طور مشخص در جدول ذیل درصد بیکاری استان‌ها به تفکیک نشان داده می‌شود.

جدول شماره یک: نرخ بیکاری جمعیت پانزده ساله و بیشتر^۱ به تفکیک استان - تابستان ۱۴۰۲

۷/۹	کل کشور
۱۲/۵	سیستان و بلوچستان
۷/۵	تهران

منبع: شاخص‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور آبان ۱۴۰۲: ۳۲.

به‌علاوه، مطابق با پژوهش انجام‌شده توسط ربیعی و کفایی در سال ۱۴۰۱ استان سیستان و بلوچستان در دوره شانزده ساله؛ یعنی از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۸ بیشترین نرخ فقر^۲ (هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی) در بین استان‌های کشور را داشته و استان مازندران پایین‌ترین نرخ را به خود اختصاص داده است. فاصله استان مازندران با استان‌های بعدی خود از لحاظ مقدار شاخص چندان تفاوتی ندارد، در حالی که فاصله استان سیستان و بلوچستان با استان‌های قبلی خود بسیار زیاد بوده است (ربیعی و کفایی، ۱۴۰۱: ۲۱۶) که به‌نوعی نشان‌دهنده میزان فقر و به‌ویژه محرومیت در استان مذکور است. بر اساس آمارهای منتشرشده نسبت اشتغال (نسبت جمعیت شاغل به کل جمعیت در سن کار ضرب در ۱۰۰) در استان سیستان و بلوچستان با نرخ ۲۹/۶ بدترین وضعیت را در بین سایر استان‌های کشور داشته است (چکیده نتایج طرح آمارگیری نیروی کار، تابستان ۱۴۰۱: ۷). مطابق آمارهای جدول شماره سه که در آن به وضعیت

۱. تمام افراد ۱۵ ساله و بیشتر که در طول هفته مرجع، طبق تعریف کار، حداقل یک ساعت کار کرده و یا بنا به دلایلی به‌طور موقت کار را ترک کرده باشند، شاغل محسوب می‌شوند.

۲. برای سنجش فقر از ابعاد رفاه اقتصادی (با نماگر فقر درآمدی، اشتغال، دارایی‌ها، ارتباطات)، مسکن (امکانات محل سکونت، نوع اسکلت بنای محل، مساحت سرانه مسکن، تعداد سرانه اتاق)، سلامت (دسترسی به بیمه بهداشت و درمان، کفایت کالری دریافتی از غذا)، و آموزش (سطح تحصیلات سرپرست خانوار، شاخص سواد خانوار، محرومیت از تحصیل کودکان) استفاده شده است.

درآمدی استان‌های کشور پرداخته شده، استان سیستان و بلوچستان در تمامی سال‌های مورد بررسی، کمترین نرخ درآمدی را در بین سایر استان‌های کشور داشته است.

جدول شماره دو: نرخ درآمدی کل کشور و استان سیستان و بلوچستان ایران (۲۰۱۹-۲۰۲۱)

سال	منطقه		
۲۰۲۱	۲۰۲۰	۲۰۱۹	
۰.۷۳۵	۰.۷۳۱	۰.۷۲۸	کل کشور
۰.۶۵۹	۰.۶۵۵	۰.۶۵۳	سیستان و بلوچستان

Source: Global Data Lab (Different Years)

بر اساس آمارهای فوق، استان سیستان و بلوچستان پایین‌ترین نرخ یا بدترین وضعیت را در زمینه شاخص درآمد و رفاه اقتصادی در کل کشور دارد. به علاوه، نرخ مشارکت اقتصادی (نرخ فعالیت)^۱ استان مذکور در سال‌های ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰ به ترتیب ۳۱/۱، ۳۰/۷، ۳۳/۹، ۳۷/۵، ۳۳/۸ و ۳۴/۵ بوده که در مقایسه با سایر استان‌های کشور پایین‌ترین رتبه را داشته است (سالنامه آماری کشور، بخش نیروی انسانی ۱۴۰۰). همان‌طور که اشاره شد، استان مذکور در بسیاری از شاخص‌های مربوط به توسعه و رفاه اقتصادی وضعیت نامطلوبی داشته است. این وضعیت در کنار فقر و عقب‌ماندگی منطقه، زمینه را برای گرایش بسیاری از بومیان استان به فعالیت‌های غیرقانونی مانند قاچاق مواد مخدر برای تأمین معیشت و برآورده کردن نیازهایشان فراهم کرده است. در واقع، اقتصاد سیاسی توسعه‌نیافتگی استان زمینه‌ای برای گرایش به فعالیت‌های غیرقانونی را فراهم نموده که این به نوبه خود پیامدهای منفی متعددی داشته که توانسته بر امنیت پایدار کشور به ویژه استان تأثیر بسزایی بگذارد.

به علاوه از منظر امنیت پایدار، امنیت دارای سطوح مختلفی از جمله محلی، ملی و منطقه‌ای است و امنیت مناطق از هم جدا نیست. در معنای دیگر، در بسیاری از مواقع امنیت کشورها تحت تأثیر عواملی است که ریشه در تحولات و حوادث سایر کشورها دارند. کشورهای پاکستان و به ویژه افغانستان به عنوان همسایگان شرقی ایران در دهه‌های اخیر به دلایل مختلف سیاسی (نبود حاکمیت مستقل، قدرتمند و یکپارچه) و اقتصادی (وجود بیکاری، فقر و نبود رفاه) زمینه را برای کشت، تولید و صادرات مواد مخدر توسط افراد بومی و گروه‌های موجود در آن‌ها به اکثر کشورهای دنیا از جمله ایران به میزان گسترده فراهم کرده‌اند. بر اساس گزارش‌های دفتر مبارزه با مواد مخدر

^۱ نسبت جمعیت فعال (شاغل و بیکار) ساله و بیشتر به جمعیت در سن کار (۱۵ ساله بیشتر) ضرب در ۱۰۰ است

و جرائم سازمان ملل متحد^۱، کشور افغانستان بیشترین (۸۶درصد) تولید غیرقانونی تریاک جهان را به خود اختصاص داده است (گزارش سازمان ملل متحد، ۲۰۲۲). ارزش کل بالقوه کاشت تریاک در افغانستان می‌تواند تا ۳/۱ میلیارد دلار در سال برسد (Chandra, 2020: 77). کاشت هدفمند مواد مخدر به میزان گسترده در کشور افغانستان به‌ویژه توسط طالبان در سال‌های اخیر برای تأمین نیازهای مالی و تسلیحاتی خود، ایران و استان سیستان و بلوچستان را به‌طور خاص به کانونی برای ترانزیت مواد مخدر و حتی مصرف آن تبدیل کرده است. مطابق این گزارش‌ها بی‌ثباتی سیاسی-اقتصادی در کشورهای همسایه شرقی ایران یعنی افغانستان و پاکستان در دهه‌های اخیر، سبب ایجاد شرایطی شده که در بخش‌های از این کشورها کاشت و تولید مواد مخدر در سطح گسترده انجام و انتقال آن به سایر کشورهای دنیا از جمله ایران صورت می‌گیرد. بیشترین حجم ورود قاچاق مواد مخدر به ایران از مرز سیستان و بلوچستان صورت می‌گیرد؛ به‌طور مشخص مواد مخدر از افغانستان وارد پاکستان می‌شود و سپس از طریق استان سیستان و بلوچستان (به دلیل هم‌جواری با پاکستان) وارد ایران؛ و سپس به سایر کشورها قاچاق یا ترانزیت می‌شود. جدول شماره سه، انواع مواد مخدر و روان‌گردان کشف‌شده در ایران را به تفکیک استان‌ها نشان می‌دهد که جایگاه نخست استان سیستان و بلوچستان با بیش از یک‌چهارم مجموع ارقام قاچاق مواد مخدر مکشوفه کشور در این میان قابل تأمل است.

جدول شماره سه: انواع مواد مخدر و روان‌گردان کشف‌شده در کشور و استان

سیستان و بلوچستان سال ۱۴۰۰

سال و استان	جمع	مواد افیونی			شیشه (مت آمفتامین)	سایر موارد
		تریاک	هروئین	مرفین		
کل کشور	۱۰۰۸۱۸۳	۷۵۷۱۶۹	۲۲۶۲۹	۳۲۱۸۸	۲۷۰۷۴	۲۷۲۴۰
سیستان و بلوچستان	۲۱۵۴۸۴	۱۶۲۴۹۰	۳۰۸۲	۴۴۷۴	۶۷۱۸	۱۵۰۵۱

منبع: سالنامه آماری کشور - فصل امور قضایی، ۱۴۰۰: ۵۵۶.

مطابق اظهارات «غاده والی»، مدیر دفتر اجرایی دفتر مبارزه با مواد مخدر سازمان ملل متحد، قاچاق مواد افیونی از مرزهای افغانستان بی‌وقفه ادامه دارد و بر اساس یافته‌های دفتر

¹. The United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)

مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد (UNODC)، کشت خشخاش در افغانستان در سال ۲۰۲۲ به نسبت سال گذشته ۳۲ درصد افزایش داشته و سطح کشت این محصول در افغانستان به ۲۳۳۰۰۰ هکتار رسیده است (اخبار سازمان ملل، ۱ نوامبر ۲۰۲۲). از آنجایی که این پژوهش اقتصاد سیاسی نارکوتیک را دارای بیشترین پیامدهای منفی امنیتی می‌داند، در ادامه به زمینه‌ها و پیامدهای این گونه از قاچاق در استان سیستان و بلوچستان پرداخته می‌شود.

ه) پیامدهای امنیتی اقتصاد سیاسی نارکوتیک در استان سیستان و بلوچستان

همان‌طور در مباحث فوق اشاره شد عناصر متعدد داخلی (فقر، محرومیت و به‌طور کلی توسعه‌نیافتگی استان) و خارجی (نبود حاکمیت مستقل و باثبات و اقتصاد پویا در دو کشور پاکستان و افغانستان) شرایط مناسبی برای گسترش اقتصاد سیاسی مواد مخدر و روی آوردن افراد و گروه‌ها به آن، به‌ویژه در استان سیستان و بلوچستان را فراهم کرده است؛ به‌طوری‌که امروزه قاچاق مواد مخدر یکی از ابعاد تشکیل‌دهنده اقتصاد سیاسی استان است. مطابق با آموزه‌های امنیت پایدار، امنیت در کنار بعد نظامی، دارای ریشه‌ها و ابعاد مختلفی از جمله اقتصادی و سیاسی است و در بسیاری از مواقع این ابعاد هم در ایجاد امنیت و در هم ناپایداری آن نقش بسزایی دارند. در معنای دیگر، وجود و گسترش ساختارها و بخش‌های رسمی و به‌تبع آن افزایش شغل‌های متعارف در اقتصاد سیاسی زمینه برای شکل‌گیری یا گرایش به شغل‌های غیرقانونی (مانند قاچاق مواد مخدر) مختل‌کننده امنیت را به میزان زیادی کاهش می‌دهد و بالعکس، عدم وجود ساختارها و بخش‌های رسمی و به‌تبع آن نبود شغل‌های متعارف (و فقر) گرایش به انجام فعالیت‌های غیرقانونی در سطح گسترده را افزایش می‌دهد. در همین راستا، اقتصاد سیاسی نارکوتیک در شکل‌گیری خشونت و رواج اسلحه، آدم‌ربایی و گروگان‌گیری، اعتیاد و قتل و در نهایت ایجاد خشونت و بی‌نظمی در استان سیستان و بلوچستان و مناطق مجاور این استان نقش مؤثری داشته است. طبق نتایج یکی از پژوهش‌های داخلی به‌طور مشخص شهرستان‌های کرمان، بم، کهنوج، جیرفت و عنبرآباد بیشترین آمار مربوط به کشفیات مواد مخدر در بین شهرستان‌های هم‌جوار با استان سیستان و بلوچستان را دارند و همچنین، شاخص‌های ناامنی شهرستان‌های مذکور، مانند سرقت مسلحانه، آدم‌ربایی، قتل عمد و سرقت به‌عنف بدترین وضعیت را در مقایسه با سایر شهرستان‌های کشور دارد (ویسی و محمدی‌نژاد، ۱۳۹۵). نتایج پژوهش‌های دیگر نیز نشان می‌دهد جرائم امنیتی مرتبط با مواد مخدر بیشترین میزان را در استان‌هایی نظیر کرمانشاه و لرستان داشته‌اند (پیشگاهی‌فرد و دیگران، ۱۳۹۰ و نامداریان و جانی‌پور رباطی، ۱۳۹۹). بر

اساس آمارهای در دسترس، قریب به ۵۰ درصد آدم‌ربایی‌های استان مستقیم و غیرمستقیم با موضوع مواد مخدر ارتباط داشته است (سالرزایی و دیگران، ۱۳۹۲: ۳۱) و علل عمده قتل‌ها در این استان نیز وجود گسترده اسلحه و مسائل مربوط به قاچاق مواد مخدر بوده است (گمشادزهی و دیگران، ۱۳۹۸: ۹-۱۰). اهمیت قتل بدین جهت است که شیوع آن به ویژه در سطح گسترده در یک جامعه و تبدیل شدن به عنوان یک روش در حل مسائل و اختلافات موانعی جدی برای امنیت پایدار است. مهم‌ترین پیامد قتل، رواج چرخه خشونت و انتقام‌گیری‌های گسترده در جامعه است تا جایی که به عنوان یک اصل و هنجار بر رفتار افراد جامعه حاکم شود و افراد در حل تضادها از آن استفاده کنند. بر اساس آمارهای منتشرشده، استان سیستان و بلوچستان با ۲۵۸ قتل، بعد از استان تهران با ۳۲۳ و خوزستان با ۲۷۵ بیشترین نرخ قتل را در کشور داشته است که با در نظر داشتن سرانه جمعیتی استان تهران و خوزستان در مقایسه با سیستان و بلوچستان، این استان در رتبه نخست قرار می‌گیرد (سالنامه آماری کشور - بخش امور قضایی، ۱۴۰۱: ۵۵۰). به بیان بهتر درحالی‌که به ازای حدود هر ۴۱ هزار نفر یک قتل در تهران و در خوزستان به ازای هر هفده هزار نفر یک قتل رخ می‌دهد، این رقم در استان سیستان و بلوچستان به ازای هر ۱۰۷۵۵ نفر، یک قتل است که نشان از چهاربرابری بودن سرانه قتل در استان سیستان و بلوچستان در مقایسه با تهران دارد.

یکی دیگر از پیامدهای منفی اقتصاد سیاسی نارکوئیک استان، گسترش سرقت‌ها شامل سرقت‌های مسلحانه است. سرقت مسلحانه یکی دیگر از شاخص‌هایی است که در سنجش امنیت پایدار به کار می‌رود که در کنار رواج خشونت؛ ترس و ناامنی را به همراه دارد. ارزیابی نویسندگان این مقاله از خروجی خبرگزاری‌های معتبر کشور نشان می‌دهد از تاریخ ۱۴۰۲/۰۱/۰۱ تا ۱۴۰۲/۱۲/۳۰ بیشترین تعداد خبر از سرقت‌های مسلحانه در کشور نیز مربوط به استان سیستان و بلوچستان بوده است که به طور مشخص، در تمامی سرقت‌ها (خرد یا کلان) از سلاح گرم استفاده شده است. در واقع، از سرقت‌های مربوط به گوشی گرفته تا سرقت از بانک، طلافروشی و... سارقین از سلاح گرم استفاده کرده‌اند (ایرنا، ۱۴۰۲). حال آنکه قاچاق به ویژه قاچاق مواد مخدر و اسلحه پیامدهای منفی زیادی را برای جامعه به همراه داشته است. یکی از مهم‌ترین این پیامدها، تلفات جانی و مالی به ویژه برای نیروهای نظامی که با قاچاق مبارزه می‌کنند، است. مطابق آمار اعلامی از سوی نیروی انتظامی کشور مبارزه با تجارت مواد مخدر در چهار دهه گذشته جان نزدیک به چهار هزار نفر از نیروهای انتظامی کشور را گرفته است (گزارش ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۴۰۲) که نیمی از این آمار در استان سیستان و بلوچستان به وقوع

پیوسته است (خبرگزاری صداوسیما، هشتم بهمن ۱۳۹۹). بنا بر اعلام رئیس وقت ستاد مبارزه با قاچاق مواد مخدر، هزینه مستقیم و غیرمستقیم مبارزه با قاچاق مواد مخدر را می‌توان معادل با حدود ۱۱ درصد از تولید ناخالص داخلی دانست (گفتگوی اسکندر مؤمنی با خبرگزاری فارس ۱ ژوئن ۲۰۲۰). بدین ترتیب در یک اقتصاد سیاسی نارکوטיک دولت افزون بر هزینه‌های مالی، هزینه‌های جانی زیادی را نیز متحمل می‌شود. در مجموع، با توجه به ابعاد امنیت در نظریه امنیت پایدار، گسترش اقتصاد سیاسی مواد مخدر در استان سیستان و بلوچستان و سایر مناطق داخلی پیامدهای منفی متعددی از جمله قتل، آدم‌ربایی، سرقت داشته و توانسته به نوعی در کنار ایجاد خشونت، باعث ناپایداری امنیت و بی‌نظمی در استان و سایر شهرهای کشور (به‌ویژه شهرهای هم‌جوار) شود. بر مبنای تحلیل محتوایی اظهارات فرماندهان نیروی انتظامی استان سیستان و بلوچستان درباره پیامدهای امنیتی مرتبط با مواد مخدر می‌توان فرایند چگونگی تأثیرگذاری اقتصاد سیاسی نارکوטיک بر امنیت پایدار را در قالب جدول ذیل ترسیم کرد:

جدول شماره چهار: پیامدهای امنیتی آشکار و پنهان اقتصاد سیاسی نارکوئیک در ایران

ملاحظات انتظامی	زیر طبقه
کشت مواد مخدر تولید صنعتی مواد مخدر	تولید مواد مخدر
ترانزیت مواد مخدر واردات مواد مخدر صادرات مواد مخدر خرده‌فروشی مواد مخدر	توزیع موارد مخدر
استفاده از مواد مخدر (افراد غیر معتاد) استفاده از مواد مخدر (افراد معتاد) اخفای مواد مخدر	سوء مصرف مواد مخدر
قتل عمد سرقت مسلحانه در جاده‌ها و منازل مسکونی آدم‌ربایی گروگان‌گیری	پیامدهای امنیتی مواد مخدر

منبع: نگارندگان

نتیجه‌گیری

در این پژوهش به بررسی تأثیر اقتصاد سیاسی نارکوئیک بر امنیت پایدار در استان سیستان و بلوچستان پرداخته شد. پژوهش نشان داد که بخش غیررسمی اقتصاد سیاسی استان مذکور به ویژه با در نظر گرفتن مرزهای این استان با دو کشور همسایه شرقی به صورت عمده در قالب قاچاق کالا، سوخت، انسان و به خصوص مواد مخدر قابل شناسایی است. مقاله بر این نکته تأکید کرد که اقتصاد سیاسی نارکوئیک بزرگ‌ترین بخش اقتصاد سیاسی غیررسمی استان را تشکیل می‌دهد و توانسته بر امنیت استان و کشور اثرات منفی بگذارد. هم‌جواری استان مذکور با دو کشور پاکستان و افغانستان (به‌عنوان بزرگ‌ترین تولیدکننده مواد مخدر جهان) زمینه‌ای برای ورود حجم گسترده مواد مخدر به داخل مرزهای شرقی ایران شده که به نوبه خود پیامدهای منفی برای امنیت استان و سایر مناطق کشور از جمله شهرهای هم‌جوار به همراه داشته است. افزون بر این در کنار سودآوردن پدیده قاچاق، وجود زمینه‌های داخلی مانند بیکاری و وجود فقر (نبود امکانات رفاهی) و در قعر بودن شاخص‌های توسعه انسانی در این استان به ضعف اقتصاد سیاسی رسمی دامن زده است و گرایش به قاچاق مواد مخدر در بین بومیان استان را دوچندان کرده است تا جایی که امروزه می‌توان شاهد وجود بخش غیررسمی بزرگی مبتنی بر قاچاق مواد مخدر در اقتصاد سیاسی استان در کنار بخش رسمی آن بود. گسترده شدن اقتصاد سیاسی غیررسمی به ویژه مواد مخدر در استان سیستان و بلوچستان پیامدهای منفی متعدد امنیتی،

سیاسی و فرهنگی داشته است. در حوزه امنیتی قتل عمد، سرقت‌های مسلحانه، آدم‌ربایی و گروگان‌گیری و تلفات جانی و مالی برای جامعه و نیروی‌های نظامی و در نهایت تروریسم از مهم‌ترین پیامدهای امنیتی گسترش این اقتصاد سیاسی در استان مذکور هستند و در حوزه سیاسی پیامدهای مانند نافرمانی، تمایل به تجزیه‌طلبی، ایجاد حفره و شکاف بین دولت و مردم و در نهایت کاهش کنترل دولت در این منطقه را موجب شده است. همچنین، می‌توان تغییر باورهای فرهنگی و ایجاد هنجارهای اخلاقی نامناسب برای کارهای مولد مؤثر بر اقتصاد تا ایجاد اختلال در شاخص‌های ملموس امنیت ملی را پیامدهای فرهنگی این نوع اقتصاد سیاسی دانست. در مجموع این مقاله پژوهشی حامل این هشدار راهبردی است که رواج اقتصاد سیاسی نارکوטיک که خود در بیشتر موارد از فقر و ضعف اقتصاد سیاسی رسمی منبث می‌شود، دارای پیامدهای منفی امنیتی، سیاسی و فرهنگی در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت برای کشور است. بر اساس، آموزه‌های نظریه امنیت پایدار می‌توان برای حل مسائل و مشکلات مختل‌کننده امنیت استان سیستان و بلوچستان بر این مهم تأکید کرد که انجام و افزایش هرگونه اقداماتی که از سوی دولت بتواند معطوف به ایجاد اشتغال متعارف و تأمین معیشت در این استان شود، می‌تواند با تقویت اقتصاد سیاسی رسمی موجب کاهش گرایش به سمت فعالیت‌های غیرقانونی قاچاق و به‌ویژه قاچاق مواد مخدر در اقتصاد سیاسی غیررسمی این استان شود. به‌بیان‌دیگر افزایش و تسریع در اجرای طرح‌های زیرساختی مناسب در زمینه‌های آموزش، بهداشت و درمان و حمل‌ونقل؛ تخصیص بودجه جهت برطرف کردن نیازهای آبی استان برای کشاورزان و انجام تمهیداتی جهت حمایت از دامداران برای تأمین نهاده‌ها و خرید تضمینی دام مازاد آن‌ها در کنار ایجاد صنایع تبدیلی و بازارچه‌های مرزی از جمله اقدامات زیربنایی و زیرساختی هستند که اجرایی شدن آن‌ها به ویژه در مناطق پرجمعیت‌تر افزون بر توانمندسازی شهروندان استان می‌تواند موجب تقویت اقتصاد سیاسی رسمی و در نتیجه بهره‌مندی از دستاوردهای امنیتی آن باشد.

منابع

- ایزدی، حسن و علی اکبر دبیری (۱۳۹۲). ارزیابی تروریسم در جنوب شرقی ایران، *فصلنامه ژئوپلیتیک*، سال نهم، شماره اول، ۹۱-۱۲۶.
- افضل‌ی، رسول (۱۳۹۷). بررسی اقدامات مرزی در جلوگیری از قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان، طرح تحقیقاتی، تهران: ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری.
- بار، رمون (۱۳۷۵). *اقتصاد سیاسی*، ترجمه منوچهر فرهنگ، تهران: سروش، چاپ دوم.
- جلالی، محمود، جعفر حیدر قلی‌زاده و مهدی مقیمی (۱۳۹۶). تروریسم مواد مخدری و رویکرد پیشگیرانه حقوقی جهانی و جمهوری اسلامی ایران در مقابله با آن، *فصلنامه مطالعات سیاسی*، سال دهم، شماره ۳۷، ۱۴۴، ۱۲۵.
- چکیده نتایج طرح آمارگیری نیروی کار (تابستان ۱۴۰۱). دفتر جمعیت، نیروی کار و سرشماری.
- ربیعی، حسین و سید محمدعلی کفایی (۱۴۰۱). اندازه‌گیری فقر چندبعدی در ایران با روش تحلیل تناظر چندگانه، دو فصلنامه بررسی مسائل اقتصاد ایران، *پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، سال ۹، شماره ۱، ۱۸۷-۲۰۲۲.
- زرقانی، سید هادی و مرتضی رضوی نژاد (۱۳۹۱). ژئوپلیتیک مواد مخدر و تأثیر آن بر امنیت مرز و مناطق مرزی شرقی: نمونه موردی: مرز خراسان رضوی با افغانستان، *پژوهش‌نامه جغرافیای انتظامی*، سال اول، شماره اول، ۱-۲۸.
- سالارزایی، امیر حمزه، شهرناز جهانگیری کوشاهی و حسین شوریایی (۱۳۹۲). بررسی انگیزه‌های وقوع جرم آدم‌ربایی در استان سیستان و بلوچستان، *نشریه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی*، سال هشتم، شماره ۴، ۳۱-۴۷.
- سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان - بخش نیروی انسانی (۱۳۹۹). مرکز آمار ملی.
- سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان - امور قضایی (۱۴۰۰). مرکز آمار ملی.
- سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان - امور قضایی (۱۴۰۱). مرکز آمار ملی.
- سالنامه آماری کشور - بخش نیروی انسانی (۱۴۰۰). مرکز آمار ملی.
- سازمان بین‌المللی کار دفتر بین‌المللی کار (ژنو) (۲۰۱۴). گذر از اقتصاد غیررسمی به اقتصاد رسمی اجلاس ۱۰۴ کنفرانس بین‌المللی کار، ترجمه مرجانه سلطانی، *ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی، فرهنگی کار و جامعه*.
- شاخص‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور آبان ۱۴۰۲ (۱۴۰۲). مرکز آمار ایران، چاپ اول.
- صالحیان، تاج‌الدین، مهدی پادروند و سجاد بهرامی‌مقدم (۱۳۹۹). نارکوتروریسم در آسیای مرکزی، تهدیدهای پیش رو و اقدام‌های جمهوری اسلامی ایران و روسیه برای مقابله با آن، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره سیزده، شماره ۲، ۵۱۴ - ۴۹۱.
- طغرانتگار، حسن (۱۳۹۷). قاچاق مواد مخدر: نامشروعیت مواد مخدر یا نامشروعیت قاچاق مواد مخدر، *فصلنامه آموزه‌های حقوق کیفری*، دوره جدید پاییز و زمستان، شماره ۱۶، ۲۴۸-۲۲۳.

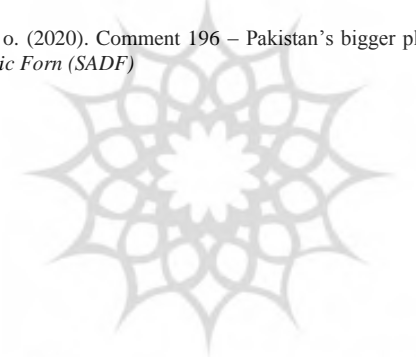
- عارفی مسکونی، محمد، علی نجفی توانا و باقر شاملو (۱۳۹۸). تأثیر قاچاق مواد مخدر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*، سال نهم، شماره ۳، ۱۲۳-۱۰۵.
- علایی، حسین (۱۳۹۱). امنیت پایدار در سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال دهم، شماره ۳۹، ۱۴۸-۱۱۹.
- قاسمی، محمد و محسن صفی‌پور (۱۳۹۲). بررسی اقدامات انسدادی مرز استان سیستان و بلوچستان بر امنیت استان از دیدگاه صاحب‌نظران، *پژوهشنامه جغرافیای انتظامی*، سال اول، شماره چهارم.
- گمشادزهی، حمید، محمد شریف حسین‌بر، عنایت‌الله بهرامی مقدم و فرزانه میرمراذزهی (۱۳۹۴). بررسی علل قتل‌های طایف‌های در استان سیستان و بلوچستان، همایش: کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم و فناوری، دوره برگزاری: ۱).
- مرکز آماری ملی کل کشور - بخش جمعیت، ۱۳۹۹.
- مندل، ارنست (۱۳۸۶). *اقتصاد سیاسی*، ترجمه کمال خالق پناه، تهران: گل‌آذین.
- مهاجرانی، سید مجید، محمود جهان‌تیغ، مهدخت ذاکری، مجید علانی و فرنگیس بیات (۱۳۹۵). *اقتصاد قاچاق مواد مخدر و جرائم سازمان‌یافته*، تهران: سخنکده، چاپ اول.
- نامداریان، سیده مه‌ری و رامین جانی پور ریاطی (۱۳۹۹). بررسی رابطه بین اعتیاد به مواد مخدر و ارتکاب جرم، *فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال بیستم، شماره ۷۷، ۲۱۳-۱۸۱.
- نظریان، علیرضا، مسعود مطلبی و محمد نبی سلیم (۱۳۹۸). تأثیر ترانزیت مواد مخدر از مرزهای شرقی بر امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر مرز افغانستان، *فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی*، سال دهم، شماره ۳۹، ۸۶-۵۹.
- ویسی، هادی و شهناز محمدی‌نژاد (۱۳۹۵). تأثیر قاچاق مواد مخدر بر امنیت اجتماعی استان کرمان، *مجله جغرافیا و توسعه*، شماره ۴۲، ۱۲۶-۱۰۷.
- هاشمی، سکینه و زهرا محمدی (۱۳۹۸). قاچاق مواد مخدر و خشونت‌های تروریستی در آسیای مرکزی، *فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز*، شماره ۱۰۶، ۱۸۲، ۱۵۲.
- هنرجو، امین، حجت مه‌گویی، مهدی مؤمنی و امیر گندم‌کار (۱۴۰۰). تحلیلی بر اقدامات مرزی و ارائه الگوی مناسب برای جلوگیری از قاچاق مواد مخدر (مورد مطالعه: استان سیستان و بلوچستان)، *مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، سال نوزدهم، شماره یک، شماره پیاپی ۳۶، ۲۶۳-۲۹۱.
- یاوری بافقی، امیرحسین، جمشید صالحی صدقیانی و صدیقه السادات هاشمی (۱۳۸۹). تعیین تأثیر قاچاق مواد مخدر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی*، سال پنجم، شماره چهارم، ۶۰۷-۵۸۵.
- .....، خبرگزاری ایرنا، ۲۶ دی ۱۴۰۲، بیشترین کشفیات مواد مخدر در استان سیستان و بلوچستان / انهدام ۱۸ باند شرارت در نقطه صفر مرزی، قابل دسترسی به صورت بر خط: <https://www.ima.ir/news/85355545/%D8>

فصلنامه مطالعات راهبردی، دوره بیست و هفتم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

- .....، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۴ دی ۱۴۰۲، ۵۰۰ تن مواد مخدر از ابتدای امسال کشف شد/۷۰ درصد کشفیات در مرز پاکستان، قابل دسترسی به صورت بر خط:
<https://www.irna.ir/news/85332546/>
- .....، خبرگزاری ایرنا، ۲۵ اسفند ۱۴۰۲، قابل دسترسی به صورت بر خط:
<https://www.irna.ir/page/search.xhtml?dt=1402%2F12%2F30&q>
- ..... ۸۰ هزار میلیارد تومان پول کثیف مواد مخدر در بازار، خبرگزاری ایرنا، ۱۱ آذر ۱۳۹۷،
<https://www.irna.ir/news/83119818/80->
- .....، خبرگزاری دنیای اقتصاد، ۴ تیر ۱۴۰۱، پرمصرفترین مواد مخدر در ایران چیست؟
قابل دسترسی به صورت بر خط: <https://donya-e-eqtasad.com/3876341/>
- .....، خبرگزاری ایسنا (۲۶ بهمن ۱۴۰۱)، شش استان دارای بالاترین نرخ شیوع اعتیاد بین دانش
آموزان، قابل دسترسی به صورت بر خط: <https://www.isna.ir/news/98060402008/>
- .....، خبرگزاری آخرین خبر (۲۰ شهریور ۱۴۰۱)، کشف ۱۵۲ هزار لیتر سوخت قاچاق در
سیستان و بلوچستان، قابل دسترسی به صورت بر خط: <https://akharinkhabar.ir/local/9277192>
- Abbott, Chris, Marsden, Sophie (2008). *Tigers & Dragons: Sustainable Security in Asia and Australasia*, Oxford Research Group.
- Abbott, Chris & Phipps, Thomas (2009). *Beyond Dependence and legacy: Sustainable Security in Sub-Saharan Africa*, Oxford Research Group.
- Abraham H. Miller & Nicholas A. Damask (1996). The dual myths of 'narco terrorism': How myths drive policy, *Terrorism and Political Violence*, 8:1, 114-131
- Buxton, Julia (2006). *The political economy of narcotics: Production, consumption and global markets* Canada: Fernwood Publishing Ltd, 32 Oceanvista Lane.
- Björnehed, Emma (2004). *Narcho-Terrorism: The Merger of the War on Drugs and the War on Terror*, Global Crime.
- Braun, Michael (2008). *Drug Trafficking and Middle Eastern Terrorist Groups: A Growing Nexus?* Featuring, Policy Watch #1392: Special Forum Report, The Washington Institute for Near East Policy.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006). *Using Thematic Analysis in Psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Brock, Hannah (2011). *Bridging The North- South Divide: Sustainable security for all*, Oxford Research Group: buiding bridges for global security.
- Buxton, Julia (2006). *The political economy of narcotics: Production, consumption and global markets* Canada: Fernwood Publishing Ltd, 32 Oceanvista Lane.
- Chambwera, Muyeye; James MacGregor, & Antonia Baker (2011). *The Informal Economy A primer for development professionals on the importance of the informal economy in developing countries*, International Institute for Environment and Development.
- Cantrell, Alvin D. (1992). *Drug and Terror: A Threat to U.S. National Security*, U.S. Army War College Carlisle Barracks, Pennsylvania 17013.
- Chandra, Yashasvi (2020). *Illicit Drug Trafficking and Financing of Terrorism The Case of Islamic State, Al Qaeda and their Affiliate Groups*, *Manohar Parrikar Institute for Defense Studies and Analyses Journal of Defense Studies*, Vol. 14, No. 1-2, pp. 69-91.
- Demombynes, Gabriel (2011). *Drug Trafficking and Violence in Central America and Beyond*. World Development Report 2011 Background Papers; *World Bank, Washington, DC*.

- K. Levy, Janson (2009). A Case for Sustainable Security Systems Engineering: Integrating National, Human, Energy and Environmental Security, *Journal of Systems Engineering Society of China*, 18(4): 385-402.
- Makarenko, Tamara (2004). The Crime-Terror Continuum: Tracing the Interplay between Transnational Organized Crime and Terrorism, *Global Crime*, 6:1, 129-145.
- Mayring, Philipp A.E. (2023). Qualitative content analysis, *International Encyclopedia of Education (Fourth Edition)*, Pp 314-322
- Navi, Alexander Joshua (2022). Uprooting the Source of Narcoterrorism: Detering, Preventing, and Punishing Precursor Chemical Diversion, *South western Journal of International Law*, Vol. XXVIII:1.
- Lupsha, Peter A. (1989). Towards an Etiology of Drug Trafficking and Insurgent Relations: The Phenomenon of Narco-Terrorism, *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 13:2, 61-75,
- Ehrenfeld, Rachel (1990), Narco-Terrorism, Basic Books, p.ix.
- Singh, Ningthoujam Koiremba, William Nunes (2013). Drug Trafficking and Narco-terrorism as Security Threats: A Study of India's North-east, *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 69: 65.
- United Nations Office on Drugs and Crime (2002). Illicit Drugs Situation in the Regions Neighbouring Afghanistan and the Response of ODC.
- Wardlaw, Grant (1989), Linkages Between the Illegal Drugs Traffic and Terrorism, *Conflict Quarterly*.
- Wolf, Sigfried o. (2020). Comment 196 – Pakistan's bigger plans of narco- terrorism, *South Asia Democratic Form (SADF)*

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی